

M A S L I N A

Dr Ksenija Miranović

Zavod za suptropske kulture — Bar

Dr Aleksandar Vlašić

Institut za jadranske kulture i melioraciju krša — Split

Dr Branko Škarica

Udružene uljare »Zvijezda« — Predstavništvo Split

Problemi i mogućnosti razvoja maslinarstva SFRJ

UVOD

Maslina je od najstarijih vremena igrala vrlo važnu ulogu u materijalnom i duhovnom životu mediteranskih naroda. Prema istorijskim podacima ona se najranije kultivisala u Siriji i Palestini. Maslinovo ulje služilo je za ishranu, osvjetljenje i njegu kose i tijela.

Na osnovu arheoloških nalaza ustanovljeno je da su se u Grčkoj plodovi masline prerađivali u ulje, a maslinovo je drvo korišćeno kao građevinski materijal još na dvije hiljade godina prije nove ere.

Maslina se gaji u svim primorskim oblastima mediteranskih zemalja osim u Egiptu (Bricoli, 1925). Ona kao zeleni vijenac opasuje cijelo Sredozemno more s malim prekidima, rasprostirući se manje ili više u unutrašnjost kopna. Izvan Mediterana gaji se znatno manje u SSSR, SAD, Južnoj Americi (Čile, Argentina, Brazil, Urugvaj, Peru), Australiji a u posljednje vrijeme i u Japanu i Kini.

Ovako široki areal kulture masline uslovljen je njenom izuzetno velikom plastičnošću i dugovječnošću, višestrukom upotrebnom vrijednošću njezinih plodova vrlo pogodnih za ljudsku ishranu i sa izraženom dijetoprofilaktičnom i dijetoterapeutskom ulogom u ljudskoj ishrani (Gounelle, 1972). Plastičnost joj se ogleda u mogućnostima prilagođavanja na vrlo širokim temperaturnim razlikama, tačnije ona uspijeva u područjima sa srednjom temperaturom

od 12 do 21°C i izdrži temperature minimalne i do -15°C, i maksimalne do 52°C (Azzì, 1935, 1952). Rasprostranjena je na područjima sa sumom padavina od 70 do 1 600 mm. Uspijeva na različitim zemljištima od vrlo plodnih i dubokih do plitkih i siromašnih (De Dominicis, 1936). Vrlo je osjetljiva na zbijena, teška, nepropusna i kisjela zemljišta (Pansiot et al., 1960). Prema Azzì-u (1952) je izraziti heliofit. Najbolje uspijeva na sunčanim i blago nagnutim terenima. Ne odgovaraju joj depresije i vlažne riječne doline. Traži dobru vazдушnu drenažu. Dugim periodima zapuštanja od strane čovjeka opire se i lako se oporavlja čim joj se za to stvore odgovarajući uslovi.

Kultura masline u nas je veoma stara (Miranović, 1976). Smatra se da su je prvi introdukovali stari Grci. Ovo potvrđuju hiljadugodišnji zasadi na Crnogorskom primorju oko Ulcinja i Bara u kojima se posebno ističe zakonom zaštićeni egzemplar stare masline u Tombi kod Starog Bara, čija se starost cijeni na preko 2 000 godina (fot. 1, 2, 3, 4).

MASLINARSTVO U SVIJETU

Sadašnje stanje

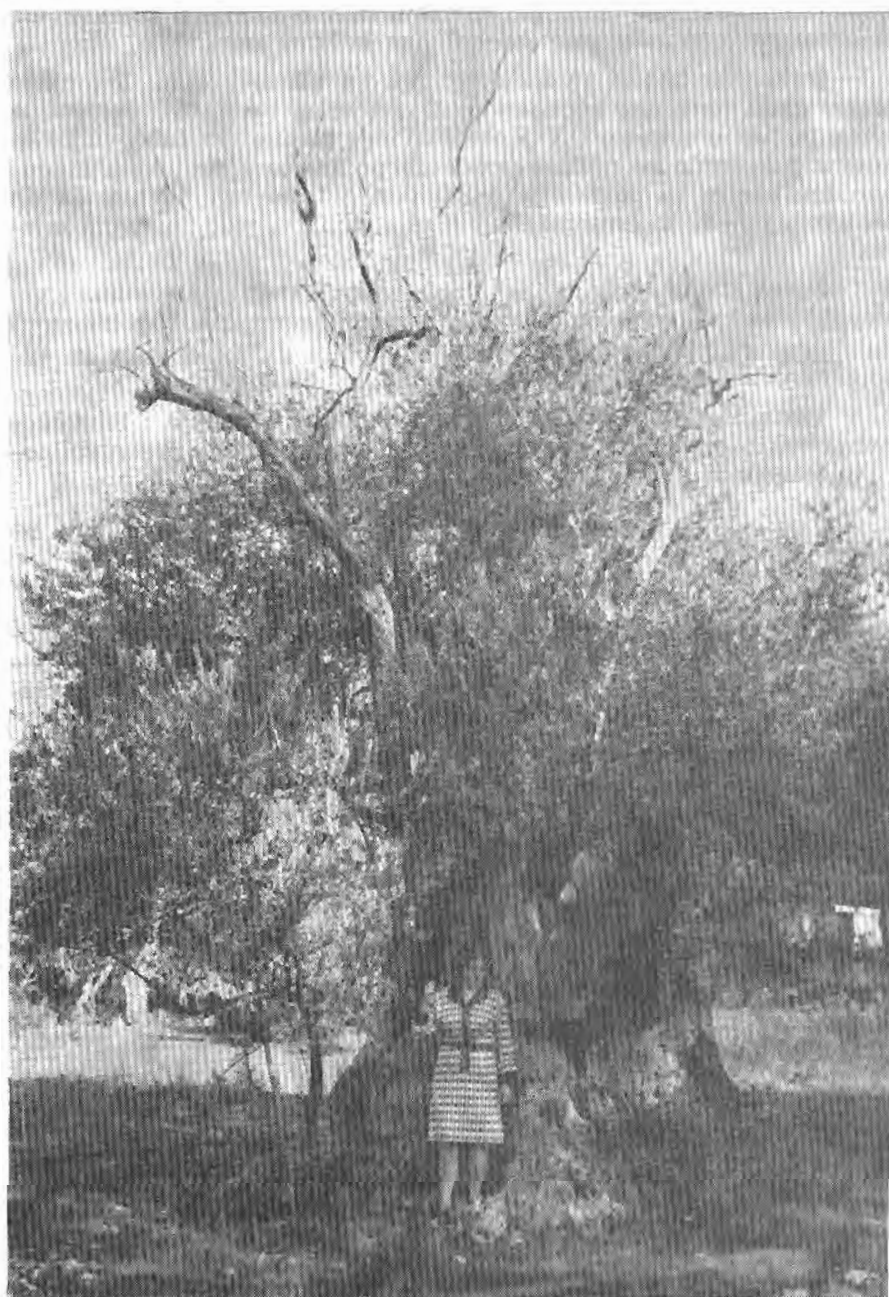
Prema Denis-u (1977) danas u svijetu ima oko 800 miliona stabala na površini od 10 miliona hektara. Od tog broja prema istom autoru 98% odnosi se na Mediteran. Najveći broj stabala imaju Španija (200 miliona), Italija (185 miliona), zatim Grčka (97 miliona), Turska (72 miliona), Tunis (52 miliona), Portugalija (50 miliona), Maroko (22 miliona), Alžir (10 miliona) itd.

Svjetska maslinarska proizvodnja iz godine u godinu raste i prema podacima FAO-a (1977) iznosila je 1975/76. oko 8 miliona tona ploda, odnosno 1 600 000 tona ulja i oko 560 000 tona stonih maslina. Glavni njeni proizvođači su zemlje koje imaju i najveći broj stabala. Španija, Tunis i Maroko značajni dio proizvodnje izvoze. Godišnje se izveze ukupno 300 000 tona ulja i oko 200 000 maslina za jelo. Interesantno je naglasiti da je Italija i pored velike proizvodnje najveći uvoznik maslinovog ulja u svijetu (Denis, 1977).

Od svjetske proizvodnje stonih maslina u Sredozemlju se proizvodi 85%. Od prerađene količine 40% otpada na zelene masline, čiji su glavni proizvođači Španija i Maroko, dok su Grčka, Turska i Alžir uglavnom proizvođači crnih maslina.

Perspektiva razvoja

Na osnovu planova i programa unapređivanja maslinarstva u pojedinim zemljama, smatra se da će do 1985. broj stabala u svijetu porasti za 22%, da će svjetska proizvodnja ulja iznositi oko

Fot. 1. Maslina cv. žutica stara preko 2.000 godina, zakonom zaštićena (St. Bar)
Photo 1. Olivier cv. Žutica âgé plus de 2.000 ans, protégé par la loi (St. Bar)

1 900 000 tona, i da će se proizvodnja maslina za jelo povećati za oko 300 000 tona, odnosno iznositi oko 850 000 tona.

Uviđajući značaj maslinovog ulja za ishranu ljudi (u borbi protiv gladi najvećeg neprijatelja savremenog čovjeka i nedovoljne ishranjenosti u svijetu) UN preko FAO-a i specijalnih fondova i Komiteta pokrenule su, putem posebnih programa i projekata međunarodnu akciju za povećanje proizvodnje osnovnih prehrambenih proizvoda, među kojima maslinovo ulje zauzima vrlo značajno mjesto.

Pored ekonomskog značaja, unapređenje maslinarstva ima i vrlo veliki socijalni značaj, naročito u nekim zemljama, jer obezbjeđuje zaposlenje velikog dijela stanovništva a u isto vrijeme ga vezuje za određeno stanište (Tunis i dr.).

Veliki doprinos FAO-a je i na proširenju saznanja i tehničko-tehnoloških rješenja u cilju povećanja produktivnosti i rentabilnosti proizvodnje maslina i ulja.

MASLINARSTVO U SFRJ

Sadašnje stanje

Prema literarnim podacima (Marčić, 1915) u drugoj polovini prošlog vijeka bilo je u glavnom području uzgoja masline — Dalmaciji oko 15 000 000 stabala, sa prosječnom godišnjom proizvodnjom od oko 25-30 000 tona ulja.

Još i danas na mnogim područjima preko 50% obradivih površina je pod maslinjacima. Od ukupnog broja rodnih stabala koji danas iznosi oko 4 274 000 (SGJ, 1976) a zaprema površinu od oko 37 000 ha, oko 50% je na otocima.

Glavno maslinarsko područje u nas je sjeverna, srednja i južna Dalmacija, zatim Istra i Crnogorsko primorje. Danas u Dalmaciji ima oko 3 250 000 stabala sa prosječnom godišnjom proizvodnjom od oko 2 300 tona ulja. Interesantno je istaći da je Istra prije drugog svjetskog rata imala ukupno 1 600 000 stabala a danas ima svega 783 000. Takođe je Crnogorsko primorje u poslijeratnom periodu imalo 530 000 stabala a sada ima svega 450 000. Prinosi su za čitavo uzgojno područje niski i iznose prosječno oko 3,5 kg ploda, odnosno 0,7 l ulja po stablu.

Od značaja je istaći da je maslina najbrojnija suptropska voćka i čini 50% ukupnog broja voćnih stabala na jadranskom području Mediterana (SGJ, 1976). Međutim, u jugoslovenskom voćarstvu ona zauzima četvrto mjesto po broju stabala i nalazi se iza šljive, jabuke i kruške. Time ona daje znatan doprinos ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Tab. 1. Broj rodnih stabala masline i proizvodnja po republikama
 Nombre d'arbres productifs des oliviers et production
 selon les républiques

Godina Année	Broj rodnih stabala u 000 Nombre d'arbres productifs en 000				
	SFRJ	BiH	Crna Gora	Hrvatska	Slovenija
1970.	4 542	5	490	3 982	65
1971.	4 433	5	487	3 879	62
1972.	4 435	4	485	3 885	61
1973.	4 342	4	443	3 836	59
1974.	4 299	4	443	3 793	59
1975.	4 274	4	434	3 779	52

Proizvodnja plodova masline u tonama
 Production des olives en tonnes

1970.	7 762	28	30	7 422	282
1971.	15 625	30	1 379	13 942	274
1972.	11 771	18	430	11 121	202
1973.	14 511	62	1 276	12 951	222
1974.	11 448	4	610	10 443	383
1975.	25 807	51	4 349	21 021	396

Izvori podataka SGJ, 1976.

Sadašnja proizvodnja maslina i ulja u nas ni izdaleka ne zadovoljava naše potrebe za njima, te se svake godine uveze oko 1 200 tona ulja i isto toliko konzerviranih maslina (za jelo).

Nedovoljno poznavanje biološkog potencijala masline i njene vrijednosti kao voćne vrste, uz niz drugih faktora dovodi do zapuštanja i napuštanja ove kulture koja pored ekonomske vrijednosti plodova daje Mediteranu posebno florističko obilježje. Takvo stanje našeg maslinarstva nameće hitno rješavanje otvorenih akutnih problema. To je, u prvom redu, saniranje postojećih zasada agrotehničkim i pomotehničkim (elajotehničkim) mjerama kao što su đubrenje, obrada, rezidba, podmlađivanje i zaštita od bolesti i štetočina, a zatim podizanje novih savremenih zasada. Mnogi stari maslinjaci u svijetu su uspješno regenerisani, odnosno asanirani, a naučna istraživanja u tom pravcu su pokazala da ove mjere imaju povoljan ekonomski efekat (Braceni, 1968; Miranović, 1976).

Jedan od osnovnih faktora koji djeluju na zapuštanje ili napuštanje maslinjaka je veoma izražena dezagrarizacija sela koja vodi do nedostatka radne snage. Pri tome je veoma važno napomenuti da je 98% fonda maslina privatno vlasništvo, što je do sada otežavalo planski sistematski rad na unapređenju ove kulture.

Fot. 2. Pogled na maslinjake Ulcinj
Photo 2. Panorama des olivettes — Ulcinj

Fot. 3. Maslinjaci na terasama — Ulcinj
Photo 3. Olivettes en terrasses — Ulcinj

Perspektiva razvoja

Imajući u vidu naša pozitivna politička stremljenja vezana za Rezoluciju Desetog kongresa Saveza komunista Jugoslavije u pravcu povećanja poljoprivredne proizvodnje i unapređenja poljoprivrede na individualnim posjedima, obezbijeđena je osnovna baza za donošenje mjera ekonomske politike u poljoprivredi.

U skladu sa zacrtanom politikom, da se u idućem razvojnom periodu proizvedu dovoljne količine osnovnih prehrambenih proizvoda u našoj zemlji a u interesu podmirenja potreba potrošnje i eliminisanja uvoza, prihvaćena je i orijentacija na povećanje proizvodnje maslinovog ulja i konzerviranih maslina za jelo.

Računa se da bi se ukupna potrošnja maslinovog ulja u našoj zemlji trebala povećati u razdoblju od 1985. najmanje na 8 500 tona u prosjeku godišnje, a maslina za jelo na 2 500 tona.

Imajući u vidu iznijete potrebe potrošnje, raspored fonda masline po republikama i planove organizacija udruženog rada — nosioca razvoja, predviđena je sljedeća dinamika povećanja proizvodnje (Škarica, 1975).

Tab. 2. Prikaz dinamike povećanja proizvodnje masline u tonama
Dynamique d'augmentation de la production des olives en tonnes

Proizvodno područje Région de production	Prosječna godišnja proizvodnja od 1964. do 1973. god. Production annuelle en moyenne de 1964 à 1973	Planirana proizvodnja Production prévue en	
		1980.	1985.
SR Crna Gora	1 800	4 250	7 250
SR Hrvatska	15 528	25 700	40 000
SR Slovenija	200	400	500
Ukupno SFRJ Totale RFSY	17 528	30 350	47 750

Preradom navedenih količina ploda realizovaće se planom predviđena proizvodnja ulja kako je naprijed iznijeto.

Navedena proizvodnja maslinovog ulja i maslina za jelo podmirila bi potrebe domaćeg tržišta, uključujući i potrebe turizma.

Realizacija predviđenih programa od strane organizacije udruženog rada — nosilaca razvoja proizvodnje, znatno je potpomognuta i olakšana ozakonjenjem predloženih društveno-ekonomskih mjera, koje su donijete Društvenim dogovorom o razvoju agroindustrijskog kompleksa za razvoj do 1980. i 1985. godine. Naime, u navedenom dokumentu predviđa se niz pozitivnih društveno-ekonomskih mjera, koje će stimulatивно djelovati na unapređenje proizvodnje maslina i maslinovog ulja. Tako je maslina ovim Dogovorom dobila isti tret-

man kao i ostale uljarice, a samim tim i sve pogodnosti koje iz toga proističu. Smatramo nepotrebnim da ih ovdje citiramo.

Pored naprijed navedenih pogodnosti, povećanje proizvodnje moguće je postići sljedećim mjerama:

- podizanjem 1 000 ha savremenih plantažnih zasada,
- regeneracijom 2 000 ha postojećih zasada i
- asanacijom — intenzifikacijom na odgovarajućem dijelu postojećih zasada. Najveće povećanje proizvodnje očekuje se primjenom ove mjere.

Pored postignutih beneficija za maslinovo ulje u Društvenom dogovoru, neophodno je da se založimo za primjenu niza mjera od strane opština, a koje bi bile stimulativne za proizvođače npr. ukidanje poreza na katastarski prihod, tretman regenerisanih maslina kao novih zasada a samim tim njihovog oslobađanja poreza za 15 godina.

— Organizovanjem opštinskih i republičkih takmičenja proizvođača maslina na principu kako je to organizovano za neke ratarske kulture (klubovi 50, 100 proizvođača).

— Donošenje savremenih propisa o kontroli kvaliteta maslinovog ulja u proizvodnji i prometu.

Da bi postigli željene rezultate neophodno je:

— obezbijediti potrebne stručne kadrove, posebno KV i VKV radnike i stručnjake specijaliste za maslinarstvo i uljarstvo,

— osposobiti se stručno i tehnički za proizvodnju sadnog materijala na savremenim principima,

— uporedo sa ovim poslovima neophodno je angažovanje naučnih institucija na rješavanju velikog broja neriješnih problema koje ova proizvodnja nosi, a to su u prvom redu:

— Poboljšanje agrotehnike u postojećim zasadima putem uvođenja nove tehnologije: obrade, rezidbe, berbe i zaštite od bolesti i štetočina, te tehnologije prerade maslina u ulje i konzerviranje.

— Iznalaženjem najpovoljnijeg sortimenta maslina uporednim istraživanjem domaćih i stranih sorata za ulje i konzerviranje.

— Pronalaženjem najefikasnijih metoda zaštite masline od bolesti i štetočina.

— Kod podizanja novih zasada treba riješiti sljedeće probleme: istražiti najpovoljniji način pripreme zemljišta, razmak sadnje, vrijeme sadnje, navodnjavanje, sortiment, oblik gajenja, rezidbu, zaštitu i berbu.

— Odabiranje najpovoljnije mehanizacije za izvođenje svih radova u zasadima, kao i savremene opreme za preradu ploda u ulje i konzerviranje.

Da bi sve ovo mogli rješavati naša zemlja je u zajednici sa FAO-organizacijom, preko Fonda za razvoj nerazvijenih zemalja napravila tzv. »Pilot projekat« za unapređenje maslinarske proizvodnje u nas. Projekat je obostrano prihvaćen i njegova realizacija treba da počne početkom 1978. Značaj »Pilot projekta« se ogleda u podizanju 200 ha novih savremenih maslinjaka, regeneraciji 200 ha starih zasada, podizanju staklenika sa uređajima za oživljavanje reznica i proizvodnju sadnica, te izgradnju linije za konzerviranje maslina i savremenog pogona za preradu maslina u ulju. Na ovaj način omogućen je transver savremenih naučnih i tehničko-tehnoloških saznanja, te usavršavanju naših stručnjaka, obavljanje naučno-eksperimentalnih radova u našim uslovima u cilju sagledavanja dugoročnih rješenja za razvoj maslinarske proizvodnje u našoj zemlji. Radeći na »Pilot projektu« pruža nam se mogućnost uključivanja u Regionalni projekat za unapređenje maslinarstva u koji su uključene sve maslinarske zemlje svijeta preko najeminentnijih institucija i stručnjaka koji se bave sa problemima maslinarske proizvodnje i nauke.

I na kraju, želimo istaći za dalje unapređenje ove proizvodnje važno je i neophodno slijedeće:

— Adekvatno i pravovremeno sprovođenje mjera Društvenog dogovora za realizaciju plana unapređenja proizvodnje u agroindustrijskom kompleksu Jugoslavije;

— Pravovremeno samoupravno organizovanje nosioca razvoja na principima Ustava i Zakona o udruženom radu;

— Udruživanje individualnih proizvođača na samoupravnoj osnovi u adekvatne oblike organizovanja;

Pravovremeno i adekvatno obezbjeđenje finansijskih sredstava za realizaciju plana proizvodnje do 1985;

— Obezbjeđenje kvalifikovanog kadra za vođenje ove proizvodnje putem doškolovanja, specijalizacija i stručnih usavršavanja;

— Uključivanje naučnih i stručnih institucija za izradu, praćenje i pravilno realizovanje projekata i programa neophodnih za postizanje planom predviđene proizvodnje.

LITERATURA

- Azzi G. (1935): L'Olive e l'ambiente fisico. L'Italia Agricola, 12.
- Azzi G. (1952): Agroekologija, Zagreb.
- Bracceni L. (1968): Prospettive di rinnovamento della olivicoltura italiana. L'Informatore Agraria, 26, Verona.
- Bricoli M. (1925): Il clima dell'Olive in Italia. Nuovi Annali di Agricoltura, Anno V.
- Denis M. L. (1977): Importance actuelle de l'economie oleicole mondiale. »Manual d'oléiculture«. Organisation des nations unies pour l'alimentation et l'agriculture, Roma.
- Gounelle H. (1972): L'huile d'olive. Revue oleicole, 292, Nica.
- Marčić M. (1915): Uzgoj maslina na istočnim obalama Jadranskog mora. Split.
- De Dominicis A. (1936): Contributo alla conoscenza di terreni olivati italiani. L'Olivicoltura, n. 9, Roma.
- Pansiot F. P. et Rebour H. (1960): Amélioration de la culture de l'olivier. FAO, Roma.
- Miranović K. (1976): Izučavanje elajografskih karakteristika masline cv. žutice i njenog reagovanja na primijenjenu elajotehniku. Arhiv za poljoprivredne nauke, God. XXXIX, br. 105, str. 49-88, Beograd.
- Škarica B. (1975): Problemi i mogućnosti povećanja proizvodnje maslinova ulja u našoj zemlji, razvoj do 1985, Split.

K. Miranović, A. Vlašić, B. Škarica

PROBLEMS ET POSSIBILITES DU DEVELOPPEMENT DE L'OLEICULTURE EN RSFY (SFRJ)

Résumé

L'oléiculture dans la zone maritime de notre pays a une longue tradition. D'après certaines données écrites, dans la deuxième moitié du siècle passé il y avait approximativement 15 millions d'arbres avec une production annuelle en moyenne de circa 25-30 mille tonnes d'huile.

Le nombre d'arbres productifs en 1975 s'élevait à 4.274.000, sur une surface d'environ 37.000 hectares, de quoi 50% dans les îles.

La production actuelle des olives et de l'huile ne peut pas satisfaire à nos besoins et on importe chaque année environ 1.200 tonnes d'huile et autant d'olives de table conservées.

D'après la perspective du développement de l'oléicultures jusqu'à 1985 on prévoit d'élever de nouvelles plantations modernes sur une superficie de 1.000 hectares. De même, pendant cette période, on fera la régénération des oliviers sur 2.000 hectares et aussi l'assainissement et l'intensification d'une partie plus grande des plantations existantes.

Par l'application des méthodes citées on réalisera une augmentation de la production d'huile, de 3.000 tonnes actuelles à 8.500 tonnes et aussi celle des olives de table, de 300 tonnes actuelles à 2.500 tonnes.